

कक्षा VII की पाठ्यपुस्तकों में
पुनर्संयोजित पाठ्य सामग्री की सूची

List of Rationalised Content in Textbooks for Class VII

ساتویں جماعت کے لیے توجیہ شدہ
درسی کتب کی فہرست

Mirzaan Classes

For Free Distribution

कक्षा VII की पाठ्यपुस्तकों में
पुनर्संयोजित पाठ्य सामग्री की सूची

List of Rationalised Content in Textbooks for Class VII

ساتویں جماعت کے لیے توجیہ شدہ
درسی کتب کی فہرست

Mirzaan Classes

विद्यया ऽ मृतमश्नुते

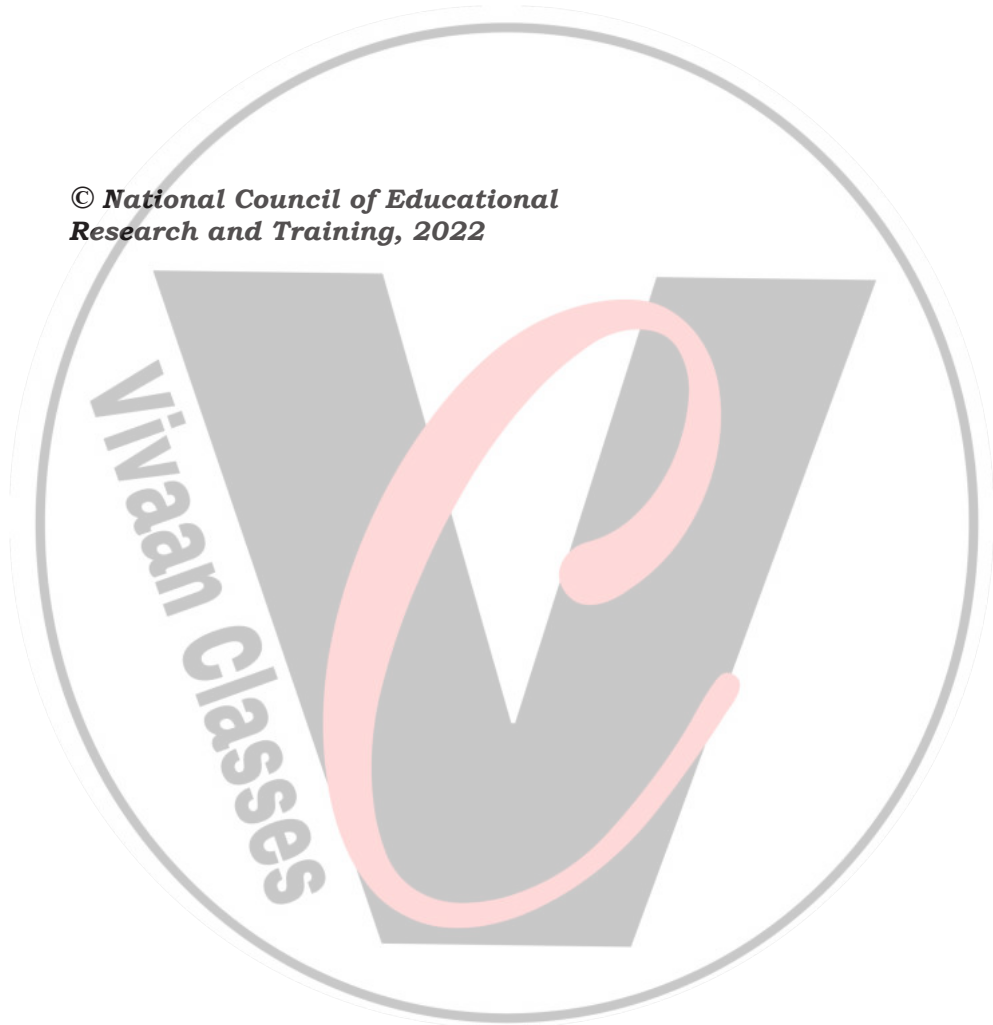
एन सी ई आर टी
NCERT

राष्ट्रीय शैक्षिक अनुसंधान और प्रशिक्षण परिषद्
NATIONAL COUNCIL OF EDUCATIONAL RESEARCH AND TRAINING

May 2022
Jyestha 1944

PD 100T BS

© *National Council of Educational
Research and Training, 2022*

Published at the Publication Division, by the Secretary, National Council of Educational Research and Training, Sri Aurobindo Marg, New Delhi 110 016 and printed at Taj Printers, 69/6A Najafgarh Road Industrial Area, Near Kirti Nagar Metro Station, New Delhi 110 015

CONTENTS

LANGUAGE BOOKS

750	वसंत भाग-2	5
751	बाल महाभारत कथा	5
752	दूर्वा भाग-2 (द्वितीय भाषा)	5
755	रुचिरा द्वितीयो भाग: (संस्कृत)	5
753	Honeycomb	5
754	An Alien Hand (Supplementary Reader)	6
4713	اپنی زبان (Apni Zuban)	6
4719	اردو گلڈاستہ (Urdu Guldasta)	7
4721	دور پاس (Door Pass)	7
4722	جان پھانچان (Jaan Pahchan)	8

हिंदी माध्यम

757	गणित	10
759	विज्ञान	12
761	हमारे अतीत-II	12
763	हमारा पर्यावरण	13
765	सामाजिक एवं राजनीतिक जीवन-II	13

ENGLISH MEDIUM

756	Mathematics	15
758	Science	17
760	Our Pasts-II	17
762	Our Environment	18
764	Social and Political Life-II	18

اردو میڈیم

4714	حساب (Hisab)	21
4715	سائنس (Science)	22
4716	ہمارے ماضی (Hamare Mazi)	23
4717	ہمارا ماحول (Hamara Mahol)	26
4718	سماجی اور سیاسی زندگی (Samaji aur Siyasi Zindagi)	26

LANGUAGE BOOKS

750 – वसंत भाग-2

अध्याय का नाम	पृष्ठ सं.	हटाए गए विषय / अध्याय
अध्याय 2 — दादी माँ	4-11	संपूर्ण अध्याय
अध्याय 6 — रक्त और हमारा शरीर	34-41	संपूर्ण अध्याय
अध्याय 9 — चिड़िया की बच्ची	67-74	संपूर्ण अध्याय
अध्याय 12 — कंचा	86-98	संपूर्ण अध्याय
अध्याय 20 — विप्लव गायन	141-143	संपूर्ण अध्याय

751 – बाल महाभारत कथा

पुस्तक में कोई परिवर्तन नहीं

752 – दूर्वा भाग-2 (द्वितीय भाषा)

पुस्तक में कोई परिवर्तन नहीं

755 – रुचिरा द्वितीयो भाग: (संस्कृत)

अध्याय का नाम	पृष्ठ सं.	हटाए गए विषय / अध्याय
अध्याय 4 — हास्यबालकविसम्मेलनम्	18-24	संपूर्ण अध्याय
अध्याय 14 — अनारिकायः जिज्ञासा	77-81	संपूर्ण अध्याय

753 – HONEYCOMB

Chapter	Page No.	Dropped Topics/Chapters
Unit 8: Fire: Friend and Foe	114-122	Full chapter

Unit 9: A Bicycle in Good Repair	126-136	Full chapter
Unit 10: The Story of Cricket	139-151	Full chapter

754 – AN ALIEN HAND (SUPPLEMENTARY READER)

Chapter	Page No.	Dropped Topics/Chapters
Chapter 3: The Desert	15-19	Full chapter
Chapter 4: The Cop and the Anthem	20-29	Full chapter
Chapter 6: I want Something in a Cage	36-42	Full chapter

4713 - اپنی زبان

باب	صفحہ نمبر	ترمیم (ہٹائے گئے عنوانات/ ابواب)
باب 5 فلسفی نوکر	27-34	مکمل باب
باب 6 بنی اماں	35-40	مکمل باب
باب 8 چھڈو	45-56	مکمل باب
باب 10 برسات کی بہاریں	63-68	مکمل باب
باب 13 صبح کے نظارے	87-92	مکمل باب
باب 19 ہماری تاریخ	133-136	مکمل باب

4719 - اردو گلدستہ

باب	صفحہ نمبر	ترمیم (ہٹائے گئے عنوانات/ ابواب)
باب 9 بڑھے چلو	31-34	مکمل باب
باب 11 پیسہ	37-38	مکمل باب
باب 13 تنھی بوئند کا حوصلہ	43-44	مکمل باب

4721 - دُورِ پاس

باب	صفحہ نمبر	ترمیم (ہٹائے گئے عنوانات/ ابواب)
باب 19 انمول خزانے	107-113	مکمل باب
باب 20 کرکٹ کا شوق	114-119	مکمل باب
باب 24 پیام عمل	139-143	مکمل باب
باب 25 جگنو	144-149	مکمل باب
باب 26 گنتی	150-153	مکمل باب

4722 - جان پہچان

باب	صفحہ نمبر	ترمیم (ہٹائے گئے عنوانات/ ابواب)
باب 1 میرا ہندوستان وطن	1-6	مکمل باب
باب 6 آگرے کا سفر	28-32	مکمل باب
باب 8 طوطے کی چالاکی	37-42	مکمل باب
باب 10 پانی (نظم)	48-51	مکمل باب
باب 12 کون بڑا ہے؟	57-62	مکمل باب

हिंदी माध्यम

पाठ्यपुस्तकों में पाठ्य सामग्री का पुनर्संयोजन

कोविड-19 महामारी को देखते हुए, विद्यार्थियों के ऊपर से पाठ्य सामग्री का बोझ कम करना अनिवार्य है। राष्ट्रीय शिक्षा नीति, 2020 में भी विद्यार्थियों के लिए पाठ्य सामग्री का बोझ कम करने और रचनात्मक नज़रिए से अनुभवात्मक अधिगम के अवसर प्रदान करने पर ज़ोर दिया गया है। इस पृष्ठभूमि में, राष्ट्रीय शैक्षिक अनुसंधान एवं प्रशिक्षण परिषद् ने सभी कक्षाओं में पाठ्यपुस्तकों को पुनर्संयोजित करने की शुरुआत की है। इस प्रक्रिया में रा.शै.अ.प्र.प. द्वारा पहले से ही विकसित कक्षावार सीखने के प्रतिफलों को ध्यान में रखा गया है।

पाठ्य सामग्रियों के पुनर्संयोजन में निम्नलिखित बिंदुओं को ध्यान में रखा गया है —

- एक ही कक्षा में अलग-अलग विषयों के अंतर्गत समान पाठ्य सामग्री का होना;
- एक कक्षा के किसी विषय में उससे निचली कक्षा या ऊपर की कक्षा में समान पाठ्य सामग्री का होना;
- कठिनाई स्तर;
- विद्यार्थियों के लिए सहज रूप से सुलभ पाठ्य सामग्री का होना, जिसे शिक्षकों के अधिक हस्तक्षेप के बिना, वे खुद से या सहपाठियों के साथ पारस्परिक रूप से सीख सकते हों;
- वर्तमान संदर्भ में अप्रासंगिक सामग्री का होना।

इस पुस्तिका में विषयवार सारणी बनाकर विभिन्न विषयों से हटायी गई पाठ्य सामग्रियों के बारे में सूचित किया गया है, जिन्हें आकलन प्रक्रिया में शामिल नहीं किया जाना है।

757 – गणित

अध्याय का नाम	पृष्ठ सं.	हटाए गए विषय / अध्याय
अध्याय 1 — पूर्णांक	1–6 15–16 19–23 27	1.1 भूमिका 1.2 पुनरावलोकन 1.4.3 तीन अथवा अधिक ऋणात्मक पूर्णांकों का गुणनफल 1.5.7 गुणन को आसान बनाना
अध्याय 2 — भिन्न एवं दशमलव	29–32 46–48 58	2.1 भूमिका 2.2 भिन्नों के बारे में आपने कितनी तरह अध्ययन किया है? 2.5 दशमलव संख्याओं के बारे में आप कितनी अच्छी तरह पढ़ चुके है?
अध्याय 3 — आँकड़ों का प्रबंधन	61–64 80–84	3.1 भूमिका 3.2 आँकड़ों का संग्रह 3.3 आँकड़ों का संगठन 3.9 संयोग और प्रायिकता
अध्याय 4 — सरल समीकरण	98–100 104	4.6 हल से समीकरण
अध्याय 5 — रेखा एवं कोण	109–115 124	5.2.3 आसन्न कोण 5.2.4 रेखिक युग्म 5.2.5 शीर्षाभिमुख कोण
अध्याय 7 — त्रिभुजों की सर्वांगसमता	145–164	7.1 भूमिका 7.2 तल-आकृतियों की सर्वांगसमता 7.3 रेखाखंडों में सर्वांगसमता 7.4 कोण की सर्वांगसमता 7.5 त्रिभुजों की सर्वांगसमता 7.6 त्रिभुजों की सर्वांगसमता के लिए प्रतिबन्ध 7.7 समकोण त्रिभुजों में सर्वांगसमता
अध्याय 8 — राशियों की तुलना	165–169 187	8.1 भूमिका 8.2 तुल्य अनुपात

अध्याय 10 — प्रायोगिक ज्योमिति	209–220	10.1 भूमिका 10.2 एक दी हुई रेखा के समान्तर उस बिंदु से होकर रेखा खींचना जो उस पर स्थित नहीं है। 10.3 त्रिभुजों की रचना 10.4 एक त्रिभुज की रचना जब उसकी तीनों भुजाओं की लम्बाइयाँ दी हों (SSS कसौटी) 10.5 एक त्रिभुज की रचना जब उसकी दो भुजाओं की लम्बाइयाँ और उनके बीच के कोण की माप दी हो (SAS कसौटी) 10.6 एक त्रिभुज की रचना जब उसके दो कोणों के बीच की भुजा की लम्बाई दी हो (ASA कसौटी) 10.7 एक समकोण त्रिभुज की रचना, जब उसके पाद और करण की लम्बाइयाँ दी हुई हों (RHS कसौटी)
अध्याय 11 — परिमाण और क्षेत्रफल	221–226 241–244	11.1 भूमिका 11.2 वर्ग और आयत 11.2.1 आयत के भाग के रूप में त्रिभुज 11.2.2 आयतों के अन्य सर्वांगसम भागों के लिए व्यापीकरण 11.6 इकाईओं का रूपांतरण 11.7 उपयोग
अध्याय 12 — बीजीय व्यंजक	252–257 259–264	12.6 बीजीय व्यंजकों के योग और व्यवकलन 12.8 बीजीय व्यंजकों के प्रयोग सूत्र और नियम
उत्तरमाला	309–310 312–313 315–317 319–320 322–323	अभ्यास के उत्तर

759 – विज्ञान

अध्याय का नाम	पृष्ठ सं.	हटाए गए विषय / अध्याय
अध्याय 3 — रेशों से वस्त्र तक	25–36	संपूर्ण अध्याय
अध्याय 7 — मौसम, जलवायु तथा जलवायु के अनुरूप जंतुओं द्वारा अनुकूलन	71–83	संपूर्ण अध्याय
अध्याय 8 — पवन, तूफान और चक्रवात	84–100	संपूर्ण अध्याय
अध्याय 9 — मृदा	101–113	संपूर्ण अध्याय
अध्याय 16 — जल: एक बहुमूल्य संसाधन	203–215	संपूर्ण अध्याय

761 – हमारे अतीत-II

अध्याय का नाम	पृष्ठ सं.	हटाए गए विषय / अध्याय
अध्याय 2 — राजा और उनके राज्य	28	‘अन्यत्र’ — हटाया गया
अध्याय 3— दिल्ली : 12वीं से 15वीं शताब्दी	34–36	पृष्ठ — हटाए गए
	41	पृष्ठ — हटाया गया
	43	‘अन्यत्र’ — हटाया गया
	44	प्रश्न 8 — हटाया गया
अध्याय 4 — मुगल : 16वीं से 17वीं शताब्दी	48, 49	पृष्ठ — हटाए गए
	57	‘अन्यत्र’ — हटाया गया
अध्याय 5 — शासक और इमारतें	60–74	संपूर्ण अध्याय
अध्याय 6 — नगर, व्यापारी और शिल्पीजन	75–90	संपूर्ण अध्याय
अध्याय 7 — जनजातियाँ, खानाबदोश और एक जगह बसे हुए समुदाय	101	‘अन्यत्र’ — हटाया गया
अध्याय 8 — ईश्वर से अनुराग	119	‘अन्यत्र’ — हटाया गया
अध्याय 9 — क्षेत्रीय सस्कृतियों का निर्माण	135	‘अन्यत्र’ — हटाया गया

अध्याय 10 — अठारहवीं शताब्दी में नए राजनीतिक गठन	152	‘अन्यत्र’ — हटाया गया
	153	प्रश्न संख्या 1, 2, 4 — हटाए गए
	154	प्रश्न संख्या 5, 8, 11 — हटाए गए

763 – हमारा पर्यावरण

अध्याय का नाम	पृष्ठ सं.	हटाए गए विषय / अध्याय
अध्याय 6 — प्राकृतिक वनस्पति एवं वन्य जीवन	39-46	संपूर्ण अध्याय
अध्याय 7 — मानवीय पर्यावरण बस्तियाँ, परिवहन एवं संचार	47-54	संपूर्ण अध्याय

765 – सामाजिक एवं राजनीतिक जीवन-II

अध्याय का नाम	पृष्ठ सं.	हटाए गए विषय / अध्याय
उत्तरो को समझना	(xiii)	पृष्ठ — हटाया गया
अध्याय 1 — समानता	4-8	पृष्ठ — हटाए गए
	9	मानवीय गरिमा का मूल्य — हटाया गया
अध्याय 2 — स्वास्थ्य में सरकार की भूमिका	21	हाकिम शेख की कहानी — हटाया गया
अध्याय 9 — समानता के लिए संघर्ष	102-110	संपूर्ण अध्याय

ENGLISH MEDIUM

RATIONALISATION OF CONTENT IN THE TEXTBOOKS

In view of the COVID-19 pandemic, it is imperative to reduce content load on students. The National Education Policy 2020, also emphasises reducing the content load and providing opportunities for experiential learning with creative mindset. In this background, the NCERT has undertaken the exercise to rationalise the textbooks across all classes. Learning Outcomes already developed by the NCERT across classes have been taken into consideration in this exercise.

Contents of the textbooks have been rationalised in view of the following:

- Overlapping with similar content included in other subject areas in the same class
- Similar content included in the lower or higher class in the same subject
- Difficulty level
- Content, which is easily accessible to students without much interventions from teachers and can be learned by children through self-learning or peer-learning
- Content, which is irrelevant in the present context

This booklet contains information in tabular form about subject-wise contents which have been dropped and hence are not to be assessed.

756 – MATHEMATICS

Chapter	Page No.	Dropped Topics/Chapters
Chapter 1: Integers	1-5	Introduction Recall
	14-15	1.4.3 Product of three or more negative numbers
	18-22 27	1.5.7 Making multiplication easier
Chapter 2: Fractions and Decimals	29-32	2.1 Introduction 2.2 How well have you learned about fractions
	46-48 55	2.5 How well have you learned about decimals
Chapter 3: Data Handling	57-59	3.1 Introduction
	74-76	3.2 Collecting data 3.3 Organisation of data 3.9 Chance and probability
Chapter 4: Simple Equations	88-89 92	4.6 From solution to equation
Chapter 5: Lines and Angles	97-103	5.2.3 Adjacent angles 5.2.4 Linear pairs
	111-112	5.2.5 Vertically opposite angles
Chapter 7: Congruence of Triangles	133-152	7.1 Introduction 7.2 Congruence of plane figures
		7.3 Congruence of line segments
	172	7.4 Congruence of angles 7.5 Congruence of triangles 7.6 Criteria for the congruence of triangles 7.7 Congruence among right-angled triangles

Chapter 8: Comparing Quantities	153–157	8.1 Introduction 8.2 Equivalent ratios
Chapter 10: Practical Geometry	193–204	10.1 Introduction 10.2 Construction of a line parallel to a given line, through a point not on the line 10.3 Construction of triangles 10.4 Constructing a triangle when lengths of its three sides are known (SSS criterion) 10.5 Constructing a triangle when the lengths of two sides and the measure of the angle between them are known (SAS criterion) 10.6 Constructing a triangle when the measures of two of its angles and the length of the side included between them is given (ASA criterion) 10.7 Constructing a right-angled triangle when the length of one leg and its hypotenuse are given (RHS criterion)
Chapter 11: Perimeter and Area	205–210 224–228	11.1 Introduction 11.2 Squares and rectangles 11.2.1 Triangles as parts of rectangles 11.2.2 Generalising for other congruent parts of rectangles 11.6 Conversion of units 11.7 Applications

Chapter 12: Algebraic Expressions	235–240	12.6 Addition and subtraction of algebraic expressions
	243–248	12.8 Using algebraic expressions–formulas and rules
Answers	293–294	Answers of Exercises
	296–297	
	299, 301	
	303–304	
	306–307	

758 – SCIENCE

Chapter	Page No.	Dropped Topics/Chapters
Chapter 3: Fibre to Fabric	24–34	Full chapter
Chapter 7: Weather, Climate and Adaptations of Animals to Climate	68–79	Full chapter
Chapter 8: Winds, Storms and Cyclones	80–95	Full chapter
Chapter 9: Soil	96–107	Full chapter
Chapter 16: Water: A Precious Resource	193–205	Full chapter

760 – OUR PASTS-II

Chapter	Page No.	Dropped Topics/Chapters
Chapter 2: New Kings and Kingdoms	28	'Elsewhere'
Chapter 3: The Delhi Sultans	34–36	Full pages
	41	Full page
	43	'Elsewhere'
	44	Question no.8

Chapter 4: The Mughal Empire	48–49	Full pages
	57	'Elsewhere'
Chapter 5: Rulers and Buildings	60–74	Full chapter
Chapter 6: Towns, Traders and Craftspersons	75–90	Full chapter
Chapter 7: Tribes, Nomads and Settled Communities	101	'Elsewhere'
Chapter 8: Devotional Paths to the Divine	119	'Elsewhere'
Chapter 9: The Making of Regional Cultures	135	'Elsewhere'
Chapter 10: Eighteenth-Century Political Formations	152	'Elsewhere'
	153	Question no. 1, 2 and 4
	154	Question no. 5, 8 and 11

762 – OUR ENVIRONMENT

Chapter	Page No.	Dropped Topics/Chapters
Chapter 6: Natural Vegetation and Wildlife	39–46	Full chapter
Chapter 7: Human Environment – Settlement, Transport and Communication	47–54	Full chapter

764 – SOCIAL AND POLITICAL LIFE-II

Chapter	Page No.	Dropped Topics/Chapters
Introductory note for teacher	vii, ix, xi, xiii	<ul style="list-style-type: none"> Page viii, the last three lines (in which... the text) Page ix, the third point (3rd box) Page xi, the question on Omprakash Valmiki

Unit I Chapter 1: On Equality	3, 4, 8, 9, 11, 15	<ul style="list-style-type: none"> • Page 3 <ul style="list-style-type: none"> ▪ Second paragraph, (The first chapter... concept of dignity.) ▪ Third paragraph ▪ the term 'Both' at the beginning of the fourth paragraph is to be replaced with the term 'This'. ▪ The first sentence of the fifth paragraph • Pages 4–8 • Page 9, first three paragraphs and the first sentence of the second column • Page 11, the word 'like Omprakash Valmiki' (last paragraph) • Page 15, question no. 3
Unit II Chapter 2: How the State Government works	21, 24, 25,	<ul style="list-style-type: none"> • Box item in page no. 21, 'The Story of Hakim Sheikh' and the activity after the box (read the story... Hakim sheikh) • Page 24, last line of second paragraph • Page 25, fourth paragraph, the sentence starting with 'Hakim... hospitals'
Chapter 8: A shirt in the Market	100	Page 100, the last sentence
Chapter : 9: Struggle for Equality	102–109	Full chapter

اردو میڈیم

توجیہ شدہ مواد برائے درسی کتب

کووڈ-19 وبا کے پیش نظر طلباء پر مواد کا بوجھ کم کرنا ضروری ہے۔ قومی تعلیمی پالیسی 2020 بھی اس بات پر زور دیتی ہے کہ مواد کا بوجھ کم کیا جائے اور تخلیقی ذہن و فکر کی جلا کے ساتھ ساتھ تجرباتی آموزش کے مواقع فراہم کیے جائیں۔ اس پس منظر میں این سی ای آر ٹی نے تمام جماعتوں کی درسی کتب کے مواد کو از سر نو مرتب کرنے کی ذمہ داری قبول کی ہے۔ این سی ای آر ٹی نے تمام جماعتوں کے لیے جو آموزشی ماحصل تیار کیے ہیں، اس عمل میں اُن کا بھی خیال رکھا گیا ہے۔

درج ذیل نکات کو پیش نظر رکھتے ہوئے درسی کتب کا توجیہ شدہ مواد پیش کیا گیا ہے:

- ایک ہی جماعت میں دیگر مضامین میں شامل یکساں مواد سے اور لپینگ
 - ایک ہی مضمون میں نجلی یا اعلیٰ جماعتوں میں شامل مواد کی یکسانیت
 - دشواری کی سطح
 - ایسا مواد جو اساتذہ کے ذریعے بغیر کسی مداخلت کے طلباء کی دسترس میں ہو اور جس کو طلباء خود آموزش یا ہم جماعت ساتھیوں کے ساتھ سیکھ سکتے ہوں۔
 - وہ مواد جو موجودہ سیاق و سباق میں اپنی معنویت کھو چکا ہو۔
- اس کتناچے میں مضمون کے لحاظ سے اُس مواد کے بارے میں معلومات کو جدول کی شکل میں پیش کیا گیا ہے جس کو ہٹایا گیا ہے اور جس کا اندازہ قدر (Assessment) نہیں کیا جائے گا۔

4714 - حساب

باب	صفحہ نمبر	ترمیم (ہٹائے گئے عنوانات/ ابواب)
باب 1 صحیح اعداد	1 1-5 15-16 20-23 29	1.1 تعارف 1.2 تجدید 1.4.3 تین یا زیادہ منفی اعداد کا حاصل ضرب 1.5.7 ضرب کو آسان بنانے ہم نے کیا سیکھا؟
باب 2 کسری اور اشاریاتی اعداد	31 31-33 47-49 57	2.1 تعارف 2.2 آپ کسری اعداد کے بارے میں کیا جانتے ہیں؟ 2.5 آپ اعشاریاتی اعداد کے بارے میں کیا جانتے ہیں؟ ہم نے کیا سیکھا؟
باب 3 اعداد و شمار کا استعمال	59 60 60-62 78-80 81	3.1 تعارف 3.2 اعداد و شمار کو جمع کرنا 3.3 اعداد و شمار کی تنظیم کاری 3.9 امکان اور احتمال مشق 3.4 ہم نے کیا سیکھا؟
باب 4 سادہ مساوات	95-96 100	4.6 حل سے مساوات تک ہم نے کیا سیکھا؟
باب 5 خطوط اور زاویے	104-106 106-107 108-111 120-121	5.2.3 متصل زاویے 5.2.4 خطی جوڑا 5.2.5 متقابل راسی زاویے ”ہم نے کیا سیکھا؟“ کا دوسرا اور چوتھا پوائنٹ
باب 7 مثلثوں کی مماثلت	143-164	مکمل باب
باب 8 مقداروں کا موازنہ	165 166-169 186	8.1 تعارف 8.2 معادل نسبتیں ہم نے کیا سیکھا؟ (1.4)

کامل باب	206-217	باب 10 عملی جیومیٹری
11.1 تعارف	218	باب 11
11.2 مربع اور مستطیل	218-221	احاطہ اور رقبہ
11.2.1 مثلث، مستطیل کے حصے کی طرح	222	
11.2.2 مستطیل کے دوسرے مماثل حصوں کی تقسیم	223-224	
11.6 اکائیوں کی تقلیب	239	
11.7 اطلاق/ استعمال	240-243	
12.6 الجبر یائی عبارتوں کی جمع اور تفریق	252-258	باب 12
12.8 الجبر یائی عبارتوں کا استعمال فارمولے اور قواعد	261-264 266	الجبر یائی عباراتیں
ہم نے کیا سیکھا؟ (7.8.10)		
مشقوں کے جوابات	316-318, 319,321- 323,326, 328,329, 332-334	جوابات

4715 - سائنس

باب	صفحہ نمبر	ترمیم (ہٹائے گئے عنوانات/ ابواب)
باب 3	28-40	کامل باب
باب 7	78-91	کامل باب
باب 8	92-108	کامل باب

مکمل باب	109-121	باب 9 مٹی
مکمل باب	216-229	باب 16 پانی: ایک بیش قیمتی وسیلہ

4716 - ہمارے ماضی (حصہ دوم)

باب	صفحہ نمبر	ترمیم (ہٹائے گئے عنوانات/ ابواب)
باب 1	1	باب کی ابتدا میں ”تعارف“ شامل کیا گیا۔
باب 2	16	باب کا عنوان تبدیل کر کے ”بادشاہ اور بادشاہتیں“ کیا گیا۔
	21	دوسرے پیرا گراف کی آخری تین سطریں (اس کے لیے.... پڑھیں گے) تیسرے پیرا گراف کی پہلی سطر میں تبدیلی تیسرے اقتباس کی دوسری اور تیسری سطریں (اس نے..... تسلط بڑھا لیا۔) اسی اقتباس کی تیسری سطر میں ”لگ بھگ ہر سال“ کو ہٹا کر ”17 ہاں (1002-1000 عیسوی) مذہبی نیت کے ساتھ“ جوڑیں۔ ”باکس“ ”سلطان“ چوتھا اقتباس (مجموعتی دولت..... حاصل کی تھیں) پانچویں اقتباس میں سے ”سب سے مشہور“ حذف کیا گیا۔
	25	آخری اقتباس کی پہلی سطر سے ”ویلاہ ذات کے“ حذف کیا گیا۔
	28	”باکس“ ”تا نگ خاندان کے تحت چین“ حذف کیا گیا۔

باب کا عنوان تبدیل کر کے ”دہلی: بارہویں صدی سے پندرہویں صدی تک“ کیا گیا۔	30	باب 3 دہلی کے سلاطین
”علائی دروازہ، التتمش کا مقبرہ، فیروز شاہ تغلق کا مقبرہ“ کی تصویریں اور کمپین ہٹائے گئے۔	31	
پہلا عنوان بدل کر ”عہد سلاطین میں دہلی“ کیا گیا، اقتباس سے ابتدائی دو جملے حذف کیے گئے اور دوسری سطر میں ایک لفظ کا اضافہ کر کے ”توارخ“ جوڑا گیا۔	32	
چار تصویریں حذف کی گئیں۔	32	
سیکشن ”چھاؤنی شیر سے سلطنت تک: دہلی سلطنت کی توسیع“ مکمل حذف۔	34-37	
دوسرے اقتباس کی دوسری سطر میں لفظ ”نئے“ ہٹایا گیا۔	38	
دوسرے پیرا گراف کی آخری سطر ”ذرا دیکھیں..... حل کیا“ حذف کی گئی۔	40	
باکس ”علاء الدین خلجی اور محمد تغلق“	41	
پہلا اقتباس (محمد تغلق کی..... سوچی گئی تھی۔)	42	
باکس ”تین مدارج“ خدائی امن، نائٹ اور صلیبی جنگ (کرو پیڈس) ”کہیں اور“ حذف کیا گیا۔	43	
سوال نمبر 8	44	
باب کے عنوان میں ترمیم کر کے ”مغل (سولہویں صدی عیسوی سے سترہویں صدی عیسوی تک)۔“	45	باب 4 مغلیہ سلطنت
شکل 2، کمپین کے ساتھ حذف کی گئی۔	46	
دوسرا اقتباس ”جدول: 1- میں مغلوں.... کا خاتمہ ہو گیا“۔ شکل 6 کے نیچے ایک پیرا گراف حذف کیا گیا۔	47	
جدول 1- مکمل حذف	48,49	
سیکشن ”اکبر کی پالیسی“ پر ایک عمیق نظر	53-55	

– باکس ”جامد عقیدہ“ اور ”کٹر مذہبی“ شکل 9، 9-1 اور 55	53-55	
آخری سطر ”ان کے..... پر دھیں گے۔“	56	
باکس ”بادشاہ اور ملکا میں“	57	
مکمل باب	60-74	باب 5 حکمران اور عمارتیں
مکمل باب	75-90	باب 6 شہر، تاجرا اور دست کار
باکس ”مٹگول“	101	باب 7 قبیلے، خانہ بدوش اور مقیم فرتے
چھٹی جماعت کے صفحہ نمبر 94 سے ایک باکس یہاں لاکر جوڑا گیا۔	104	باب 8 خدا پرستوں کے خدا تک راستے
عنوان ”مہاراشٹر کے سنت“ کو تبدیل کر کے دکن میں بھلتی تحریک کیا گیا۔	108	
باکس ”مارٹن لوتھر اور اصلاح“	119	
دوسرے اقتباس کی پہلی دو سطریں (کیا ان کہانیوں..... لڑتے تھے)	125	باب 9 علاقائی تہذیبوں کا بننا
باکس ”یورپیوں کی ریاستوں کا ظہور“	135	
عنوان ”نئی ریاستوں کا ظہور“ ہٹایا گیا۔ تیسری سطر میں ”جیسے اودھ، بنگال اور حیدرآباد“ کا اضافہ کیا گیا۔	142	باب 10 اٹھارہویں صدی کا سیاسی منظر نامہ
پوری اٹھارہویں صدی..... جگہ بنا رہے تھے۔	142-146	
عنوان ”راجپوتوں کی وطن جاگیریں“ کی جگہ ”راجپوت“ کیا گیا۔	146	
باکس ”فرانسیسی انقلاب“	152	
سوال نمبر 1، 2 اور 4	153	
سوال نمبر 5، 7 اور 11	154	

4717 - ہمارا ماحول

باب	صفحہ نمبر	ترمیم (ہٹائے گئے عنوانات/ ابواب)
باب 6 قدرتی نباتات اور جنگلی زندگی	44-52	مکمل باب
باب 7 انسانی ماحول - بستیاں، نقل و حمل اور مواصلات	53-62	مکمل باب

4718 - سماجی اور سیاسی زندگی (حصہ دوم)

باب	صفحہ نمبر	ترمیم (ہٹائے گئے عنوانات/ ابواب)
اساتذہ کے لیے نوٹ	viii	- آخری دو سطریں (سوائے پہلی اکائی..... تکمیل کرتے ہیں)
	ix	- تیسرے باکس "Exercise" کا تیسرا سوال
	xi	- آپ کے خیال میں اوم پر کاش..... چار لائینوں میں بیان کیجئے۔
	xiii	- کسی سوال کے جوابات کی وسعت..... سمجھنے میں ناکام رہا ہے۔
اکائی I باب 1 مساوات کے بارے میں	3	- دوسرا اقتباس، پہلی تین سطریں (پہلا سبق طلبا کو..... تعارف کرایا ہے۔) - تیسرا اقتباس (اس اکائی کا..... پیش کرتے ہیں) - تیسرے اقتباس میں سے "دونوں" کی جگہ لفظ "ان" - آخری اقتباس کی پہلی دو سطریں (کانتا، اوم پر کاش..... مساوی حیثیت ہے)

صفحہ 4-9 تک کا مکمل مواد (آئیے کانتا کی کہانی سے..... براہِ حق رکھتے ہیں۔)	4-9	
آخری اقتباس کی آخری سطر میں سے ”اوم پرکاش واپسی جیسے“ حذف	11	
مشق کا سوال 3	15	
باکس حکیم شیخ کی کہانی اور متعلقہ سوال	21	اکائی II
دوسرے اقتباس کی آخری سطر (جس کا ذکر..... کہانی میں ہے۔)	24	باب 2
چوتھے اقتباس کی تیسری اور چوتھی سطر (چونکہ متعدد..... انکار کر دیا تھا۔)	25	صحت عامہ میں حکومت کا کردار
صفحہ کا آخری جملہ (آخری سبق..... شروعات کی گئی۔)	100	باب 8
مکمل باب	102-110	بازار میں ایک قمیص
		باب 9
		برابری کے لیے جدوجہد

NOTES

Vivant Classes

पढ़ूँगी, बढ़ूँगी, सपनों के आसमान में
ऊँची उड़ूँगी, बस मौका चाहिए मुझे,
अपनी राह खुद चुनूँगी

RATIONALISATION OF CONTENT IN THE TEXTBOOKS

In view of the COVID-19 pandemic, it is imperative to reduce content load on students. The National Education Policy 2020, also emphasises reducing the content load and providing opportunities for experiential learning with creative mindset. In this background, NCERT has undertaken the exercise to rationalise the textbooks across all classes. Learning Outcomes already developed by the NCERT across classes have been taken into consideration in this exercise.

Contents of the textbooks have been rationalised in view of the following:

- Overlapping with similar content included in other subject areas in the same class
- Similar content included in the lower or higher class in same subject
- Difficulty level
- Content, which is easily accessible to students without much interventions from teachers and can be learned through children through self-learning or peer-learning
- Content, which is irrelevant in the present context

This booklet contains information in tabular form about subject-wise contents which have been dropped and hence are not to be assessed.

UN700

विद्यया ऽ मृतमश्नुते

एन सी ई आर टी
NCERT

राष्ट्रीय शैक्षिक अनुसंधान और प्रशिक्षण परिषद्
NATIONAL COUNCIL OF EDUCATIONAL RESEARCH AND TRAINING